

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Malý princ (přeložili Zdeňka Stavinohová (ZS),

Richard Podaný (RP) a Jiří Žák (JŽ))

Le petit Prince

Der kleine Prinz (přeložili Greta a Josef Leitgebovi)

Začátek knihy

176

*Lorsque j'avais six ans j'ai vu, une fois, **une magnifique image**, dans un livre sur **la Forêt Vierge** que s'appelait «**Histoires Vécus**». Ça représentait un serpent boa **qui avalait un fauve**.*

*Když mi bylo šest let, viděl jsem jednou **nádherný obrázek** v knize o **pralese**, která se jmenovala **Příběhy ze života**. Na obrázku byl hroznýš, **jak** polyká **šelmu**. (ZS)*

*Jednou, když mi bylo šest let, **četl jsem si** knihu o **pralese**, která se jmenovala **Příběhy ze života**, a viděl jsem tam **úžasný obrázek**. Byl na něm hroznýš, **jak** polyká **šelmu**. (RP)*

*Když mi bylo šest let, viděl jsem jednou v knize o **panenském pralese**, která se jmenovala **Příběhy ze života**, **krásný obrázek**. Byl na něm hroznýš královský, **jak** polyká **nějakého dravce**. (JŽ)*

*Als ich sechs Jahre alt war, sah ich einmal in einem Buch über den **Urwald**, das „**Erlebte Geschichten**“ hieß, ein **prächtiges Bild**. Es stellte eine Riesenschlange dar, **wie sie ein Wildtier** verschlang.*

Porovnáme-li, jak úvodní krátké souvětí o třech větách přeložili ZS, RP, JŽ a překladatelé němečtí, upoutá nás na první pohled protikladné aktuální členění: Zatímco v originále i ve starším českém překladu končí toto souvětí názvem knihy (*Histoires Vécus / Příběhy ze života*), v obou nových českých překladech i v překladu německém končí tím, **co je v tomto autorově sdělení nejdůležitější: *úžasný/krásný obrázek / ein prächtiges Bild***. Starší český překlad, který zachovává autorovo aktuální členění výpovědi, by proto bylo možno pokládat za věrnější než překlady nové a překlad německý. Avšak je

tu nejméně jeden háček: Francouzština klade v některých případech jinak čárky než čeština i němčina a tyto jinak kladené čárky nejsou jen formálním a nefunkčním pravopisným předpisem, jakým jsou v češtině čárky před spojkami (angličtina takové čárky neklade!), ale signalizují pauzy, a tedy i průběh intonace. A této možnosti a funkce čárek ve francouzštině využil v úvodním souvětí své slavné knížky i Exupéry, když umístil čárku za *une magnifique image*, kam by ji nejspíš žádný český ani německý autor neumístil. (A pokud ano, nakladatelský korektor by ji škrtl.) Tato čárka signalizuje krátkou pauzu a polokadenci, čímž je dosaženo toho, že na slově *obrázek* (*image*) je větší důraz než ve starším českém překladu, kde mezi výrazem *nádherný obrázek* a *v knize o pralese* žádná pauza není naznačena a čtenář si ji tam sám od sebe neudělá. Protože asi nebude sporu o tom, že autor svou půvabnou knížku začíná vyprávěním **o nádherném obrázku** v jedné knize, je z tohoto funkčního hlediska slovosled nových českých překladů i překladu německého věrnější originálu než slovosled ZS.

Zajímavé rozdíly jsou také ve **volbě adjektiva**, jímž autor hodnotí zmiňovaný obrázek: *nádherný*, *úžasný*, *krásný*. Proč se JŽ spokojil se stylově dosti neutrálním *krásný*, nedovedu odhadnout. Sám bych rozhodně preferoval adjektivum *nádherný*, popřípadě *úchvatný*.

Proč JŽ místo *šelmy* zvolil *dravce*, je rovněž těžko pochopitelné; zvláště když slovem *dravec* se v češtině obvykle označuje dravý pták, nikoli dravá šelma.

Zajímavým jevem jiného druhu v citovaném začátku Exupéryho kouzelné knížky je fakt, že všichni tři čeští překladatelé i překladatel německý za francouzské vztažné zájmeno *qui* (*který*) zvolili vztažné adverbium *jak – wie*. Přitom věta *Na obrázku byl hroznýš, který polyká šelmu* není gramaticky vadná a patrně málokterému čtenáři by vadila. Bylo by možné také napsat *Na obrázku byl hroznýš polykající šelmu*. Avšak překladatelská volba, která z formálního hlediska gramatického atributivní větu originálu transformuje na větu doplňkovou, je podle všeho řešení nejlepší. Bylo patrně motivováno podvědomou snahou překladatele francouzskému vztažnému *qui* se raději vyhnout, je-li to možné, a jestliže navíc jiná volba zní ze stylového hlediska lépe. Francouzština totiž užívá tohoto vztažného zájmena často i tam, kde by jeho český ekvivalent byl narušením existujících gramatických norem.

Věrnost slovu

*Les **grandes personnes** ne comprennent jamais rien toutes seules, et c'est fatigant, pour les enfants, de toujours et toujours leur donner des explications.* (s. 10)

Dospělí sami nikdy nic nechápou a děti to hrozně unavuje, stále a stále jim něco vysvětlovat. (ZS, s. 9)

178 *Dospělí nikdy nic nepochopí sami od sebe – a pro děti je únavné jim pořád dokola všechno vysvětlovat...* (RP, s. 10)

Dospělí sami nikdy nic nepochopí a pro děti je strašně únavné pořád jim něco vysvětlovat. (JŽ, s. 8)

*Die **großen Leute** verstehen nie etwas von selbst, und für die Kinder ist es zu anstrengend, ihnen immer und immer wieder erklären zu müssen.* (s. 8)

Také autor sám a jeho německý překladatel mohli stejně jako všichni tři čeští překladatelé napsat **Les adultes** a **Die Erwachsenen**. Avšak autor se na prvních stránkách své tak populární knížky stylizuje do řeči dítěte a jeho pohledu na svět, a užívá proto ve standardním jazyce neobvyklé slovní spojení **velcí lidé**. Toto slovní spojení se tu ještě vícekrát opakuje a čeští překladatelé píší vždy – poněkud autorův záměr nivelizující – „dospělí“, zatímco v německém překladu stojí vždy „velcí lidé“.

*C'est bien vrai, n'est-ce pas, que les moutons **mangent** les arbuste?* (s. 21)

*Je to pravda, že beránci **okusují** keře, vid'?* (ZS, s. 23)

*Beránci **okusují** keříky, je to tak?* (RP, s. 23)

*„Je pravda, že beránci **jedí** keře?“* (JŽ, s. 20)

*„Es stimmt doch, dass Schafe Stauden **fressen**?“* (s. 20)

Dva čeští překladatelé si uvědomili nebo odhadli, že francouzské *manger* znamená nejen *jíst*, ale také *hlodat*, *ohlodávat* či *okusovat*,

kdežto JŽ a překladatel německý si toto zřejmě neuvědomili, a užili proto slovesa *jíst* a slovesa *fressen*, která se vztahují pouze na přijímací potravu u zvířat.

Ainsi, si vous leur dites : „La preuve que le petit prince a existé c'est qu'il était ravissant, qu'il riait, et qu'il voulait un mouton. (s. 20)

A tak řeknete-li jim: „Důkazem, že malý princ skutečně existoval, je to, že byl rozkošný, že se smál a že chtěl beránka. (ZS, s. 21)

No a stejně když jim povíte: „Malý princ existoval, protože byl překrásný, protože se smál a chtěl beránka. (RP, s. 20)

Takže když jim řeknete: „Důkazem, že malý princ existuje, je, že je okouzlující, že se umí smát a chce beránka.“ (JŽ, s. 18)

So auch, wenn ihr ihnen sagt: Der Beweis dafür, dass es den kleinen Prinzen wirklich gegeben hat, besteht darin, dass er entzückend war, dass er lachte und dass er ein Schaf haben wollte; (s. 18)

Napsat o malém princí, že byl „překrásný“, je „úlet“ hodný překladatele triviálních detektivek či jiné prózy pro nepříliš vzdělaný lid. I kdyby byl malý princ opravdu fyzicky „překrásný“, Antoine de Saint-Exupéry by to o něm sotva napsal. Vždyť celá tato úchvatná knížka je právě o okouzlujícím duševním světě malého prince, nikoli o jeho „překrásnosti“. Sám bych tedy určitě preferoval adjektivum *okouzlující*, jak také učinil JŽ.

V klasickém překladu ZS a novém od JŽ je navíc hrubá chyba: Začíná-li věta výrazy *A tak / Takže když...*, musí dříve či později přijít informace o tom, co se v takovém případě stane. Tak tomu ale v překladu ZS a JŽ není. Že francouzské *Ainsi, si...* zde znamená *Stejně je to i tehdy, když*, či *Stejně je tomu, když...* pochopili pouze RP a překladatelé němečtí.

La planete suivante était habitée par un buveur. (s. 44)

Na další planetě bydlil pijan. (ZS, s. 48)

Na další planetě žil piják. (RP, s. 46)

Na následující planetě bydlel pijan. (JŽ, s. 46)
Den nächsten Planeten bewohnte ein Säufer.

180

Je možné, že už jen starší generace mají slovo „piják“ spjata s představou onoho „sacího“ papíru, který jsme jako žáci mívali vložen v každém sešitě a který „pil“ inkoustové kaňky. V ČNK má tvar „pijan“ zhruba 1000 dokladů a tvar „piják“ zhruba o 200 více, ale přesto bych z „pijana“ klasického překladu i překladu JŽ „pijáka“ překladu RP raději nedělal. Možná nejlepší by bylo napsat „opilec“ – tohoto slova je také v další kapitole užito ve všech třech překladech a toto slovo je také několikanásobně frekventovanější než slovo „pijan“ i než slovo „piják“.

Znalce němčiny chci upozornit na to, že v německém překladu je užito slova *Säufer*, z čehož nepřímou plyne, že německé sloveso *saufer* odpovídá spíše našemu *pít* a německé substantivum *Säufer* spíše našemu *pijan*, *piják* nebo *opilec*, než dosti hrubým slovům *chlastat* a *ochlasta*.

Je sui un renard, dit le renard. (s. 67)

„*Jsem liška,*“ *řekla* liška. (ZS, s. 74)

„*Jsem liška,*“ *představila se* liška. (RP, s. 69)

„*Jsem liška,*“ *řekla* liška. (JŽ, s. 69)

„*Ich bin ein Fuchs,*“ *sagte* der Fuchs. (s. 65)

Existují všeobecně sdílené „pravdy“, které pravdami nejsou. K těmto „pravdám“ například patří, že opisné dějové pasivum se v češtině vyvinulo až v 16. století (přitom se užívalo už ve století 14.), že neopakovat totéž slovo je vždy lepší než ho opakovat a že sloveso uvozující přímou řeč má být pokud možno významově bohatší než sloveso „říct“. Překladatel ví, že jeho překlad nebude žádný čtenář (a nejspíš ani nakladatelský redaktor) slovo za slovem porovnávat s originálem, a tak napíše to, co se mu v dané chvíli jeví jako „lepší“, „čtivější“, „krásnější“ a tak podobně. Autor jedné z nejslavnějších knih pro děti však svůj příběh vypráví prostinkým jazykem a prostota tohoto jazyka patří k poselství této kouzelné knížky. Překladatel to pochopitelně ví, přesto však mu to někdy nedá, aby v překladu trochu nepřidal. Avšak jak Zdeňka Stavinohová, tak Jiří Žák i překladatelé němečtí, zůstali u autorova *dit – řekla – sagte*.